

ОСОБЕНОСТИ НА ЗАЩИТАТА НА ЛИЧНИ ДАННИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗИ

Автор: Асен Й. Захариев

Университет по библиотекознание и информационни технологии, доцент д-р

Резюме: *В доклада се разглеждат рисковете и заплахите, свързани със защитата на лични данни в условията на кризи с различен характер. На основата на правно-нормативната уредба, регламентираща защитата на лични данни е представена система от мерки на видовете сигурност на информацията. В резултат на обобщения са изведени препоръки за ефективното им прилагане.*

Ключови думи: *кризи, риск, заплахи, лични данни, видове сигурност*

FEATURES OF PERSONAL DATA PROTECTION IN CRISIS CONDITIONS

Author: Asen Y. Zahariev

University of Library studies and Information technologies, Associated prof, PHD

Abstract: *The report examines risks and threats related to the protection of personal data in the context of crises of different nature. Based on legal and regulatory framework, regulating the protection of personal data, a system of measures of the types of security of information is presented. As a result of the summaries, recommendations were made for their effective implementation.*

Keywords: *crises, risk, threats, personal data, types of security*

Човешкото общество днес съществува в условията на един кризисен свят и всичко около нас е криза, тъй като “новата цивилизация” изисква от индивидите и организациите нови парадигми за мисията на човечеството като мегаобщество от единствените разумни същества на планетата Земя, за ценностите на това общество и възможността му да съществува в условията на непрекъснато противопоставяне на интереси. (Тофлър, а., Хайди 2000, стр.20)

Въпреки усилията на международната общност, натрупания опит и добри практики за управление при кризи, все още нямаме изградени способности и възможности да преодоляваме по най-добрия начин кризите от различен характер. За това свидетелстват множество кризи, които не бяха избегнати и доведоха да значителни неблагоприятни последици. Ето защо през последното десетилетие вниманието на много учени, институти и научни организации, се насочват към изясняването на

генезиса, характера, класификацията и способите за разрешаването на кризи и конфликти в новите условия. В резултат на проведени научни изследвания все повече се утвърждава виждането, че вниманието следва да е насочено основно към изясняване на генезиса, характера, класификацията и способите за разрешаване на кризите в новите условия. Един от подходите за успешно управление при кризи е дефиниране на понятийния апарат в тази сфера. Много съвременни автори, посветили изследванията си на разкриване на същността на кризата, я свързват със специфични обществени състояния, предизвикани от природни явления, големи катастрофи, социални катаклизми и остри политически противоречия. В различните направления на науката понятието “криза” се интерпретира по различен начин, в зависимост от това каква сфера от обществения живот е засегната от дестабилизиращи явления.

Проф.Йолов разглежда кризата от гледна точка на социалната психология и я определя като връхна точка на възможно най-опасното и носещо определени рискове съчетание на обективни реални условия на живот и дейност, при които “*хората са притиснати плътно от всички страни от заплахата както за живота си ,така и за материалните и духовни ценности,които притежават*”. (Йолов, Г. С. 1973, стр. 211) Психологът Томацио Шибутани дефинира кризата като “ *ситуация, при която установената вече социална машина се разбива*“ (Шибутани,Т., 1962г.,с.247). Според него хората стават възприемчиви към нови способности за действие; доколкото не съществуват рутинни подходи на посрещане на такъв вид ситуации, на участниците им се налага да се обърнат към собствените си ресурси. Доц. Маринов определя кризата като “*критична точка, повратен момент за дадена организация, общество, система, организъм*“(Маринов, Р.,1999г.,с.30). Това е времето, когато всяка структура се поставя на изпитание и самото ѝ съществуване нататък зависи от нейните способности и възможности за промяна и адаптация. Подхода,който той възприема е, че разглежда всяка организация като временна система, която съществува между две крайности. Едната е свързана с успеха,развитието,просперитета,бъдещето,а другата – с крах, фалит, неблагоприятен изход, смърт.

В обобщение на горното може да се каже, че във *функционален план* кризата свидетелства за нарушаване на установен баланс на вътрешно- или междусистемни отношения; тежки проблеми при осъществяване регулаторните функции на системата; наложителност от функционални и/или структурни промени в системата; промяна в баланса на силите или обслужващите ги ресурсни потенциали. При отчитане на новите реалности на средата на сигурност и във връзка с необходимостта от хармонизиране на

нашето законодателства с общественото право в областта на управление при кризи, са предприети конкретни законодателни действия. С тях са регламентирани функционирането на държавата в условия на кризи и са приети редица закони, стратегии и планове, основните от които са: Закон за защита при бедствия, Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, Закон за противодействие на тероризма, Стратегия за намаляване на риска от бедствия, Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма, Национална програма за защита при бедствия, Национален план за защита при бедствия, Национален план за противодействие на тероризма, План за изпълнение на Стратегията за противодействие на радикализацията и тероризма, План за управление при кризи в следствие на терористична дейност, План за действие при временна закрила в Р. България, Стратегия за национална сигурност и т.н. На тази основа са разработени редица поднормативни документи, указания и планове на национално, областно и общинско ниво. В посочените документи до голяма степен се регулират обществените отношения в сложна обстановка, но в недостатъчна степен са регламентирани мерките по защита на личните данни. Рисковете и заплахите относими към защита на личните данни в извънредна обстановка безспорно нарастват.

В областта на информационната сфера също бяха взети мерки в съответствие с общественото право и в резултат се приеха редица закони, регламентиращи обществените отношения в информационната сфера. Основните от тях са Законът за защита на класифицираната информация, Законът за защита на личните данни, Законът за достъп до обществена информация, Правилникът за прилагане на Закона за защита на класифицираната информация.

С приемането на тези закони се осъществява комплекс от мерки за гарантиране на информационната сигурност в органите на държавната власт, държавните учреждения и организации но те не кореспондират пряко с нормативната уредба регламентираща управлението при бедствия. Остава недостътно изяснен въпроса със защита на личните данни в кризисна ситуация.

Доколкото днес въпросите на сигурността придобиват нови измерения, изключително много нараства необходимостта от защита на информацията и в частност защита на личните данни. Ежедневно всеки един от нас може да стане субект на обработка на лични данни или самият той да борави с такива. С личната информация на гражданите боравят данъчните, полицейските, митническите, социалните, общинските и други публични органи на власт и управление. Личните ни данни се обработват и от частния сектор, където работодатели, търговци, банки, лекари и др. по различни поводи

получават достъп до данни на гражданите. Развитието на технологиите и компютризацията във всеки обществен сектор улеснява още повече получаването на достъп и обработката на данни. Целта на Закона за защита на личните данни е да се гарантират основните човешки права на неприкосновеност на личността и личния живот посредством защитата на физическите лица при неправомерно обработване на свързаните с тях лични данни.

В мотивите към проекта на Закон за защита на личните данни (http://www.aip-bg.org/lichnidanni/pdf/motivi_zzld2) е отразено, че той е част от Националната стратегия за развитие на информационното общество и има важно място за осъществяване на административната реформа в България. Целта на регламентираната защита на личните данни, която е свързана с осигуряването на неприкосновеност на личността и личния живот на гражданите, тяхното право на защита срещу посегателства върху честта, достойнството и доброто им име и правото им на достъп до събираните за тях лични данни от държавни органи и други лица. Приложното поле на проектозакона е определено за територията на Република България, а по отношение на прехвърляне и обработване на лични данни извън границите на страната се изисква разрешение от Комисията за защита на личните данни във връзка с проверка за осигурена адекватна защита на личните данни в съответните държави.

Историческото развитие на защитата на личните данни може да се проследи в международноправните документи като най основните от тях са:

- Всеобщата декларация за правата на човека приета от Общото събрание на Организацията на обединените нации на 10.12.1948 г. където е регламентирано правото на закрила от закона срещу произволна намеса в личния живот, семейството, жилището и кореспонденцията и срещу посегателства върху честта и доброто име.(чл. 12)

- Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ), приета от Съвета на Европа през 1950 г. В чл. 8 са уредени зачитането на личния и семейния живот, на жилището и тайната на кореспонденцията прави недопустима намесата на държавните власти в неговото упражняване

- Резолюция (70) 428 на Консултативното събрание на Съвета на Европа, е прието, че „правото на лична сфера се състои преди всичко в правото на човек да живее собствения си живот при минимална намеса. То се отнася до личния, семейния и домашния живот, физическата и душевната неприкосновеност, честта и доброто име, недопустимост на представянето в невярна светлина, неразкриване на ирелевантни и

злепоставящи факти, недопустимост на непозволеното публикуване налични фотографии, защита срещу разкриването на поверителна информация, предоставена или получена от лицето

- Конвенция № 108 на Съвета на Европа за защита на лицата при автоматизираната обработка на лични данни - единствен правнообвързващ международен акт в областта на личните данни. 28.01.1981 г. С нея се гарантира на всяко физическо лице, което се намира на територията на държава членка, независимо от неговата националност и местопребиваване, правото на зачитане на личния му живот по отношение на автоматизираната обработка на данни, отнасящи се за него.

- Директива 95/46/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 24.10.1995 г. за защита на физическите лица при обработването на лични данни и за свободното движение на тези данни. Директивата въвежда основните **понятия** в тази област, очертава **принципите** за обработване на лични данни, **правата на лицата**, свързани с обработване на лични данни, отнасящи се за тях.

- Регламент (ЕО) № 45/2001 на Европейския парламент и на Съвета от 18.12.2000 г. е създаден Европейският надзорен орган за защита на данните. Той е независим надзорен орган - следи за защитата на личните данни и неприкосновеността и насърчава добрите практики **Директива 2002/58/ЕО** на Европейския парламент и на Съвета от 12.07.2002 г. относно обработката на лични данни и защита на правото на неприкосновеност на личния живот в сектора на **електронните комуникации**. Тя е въведена в българското законодателство със **Закона за електронните съобщения**

- Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27.04.2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за **отмяна на Директива 95/46/ЕО**

Основната причина за отмяна на директивата е, че не отчита рисковете за защитата на физическите лица, по-специално по отношение на дейностите онлайн.

Националната правна рамка освен Закона за защита на личните данни включва още Правиник за дейността на комисията за защита на личните данни и нейната администрация Обн. ДВ. Бр. 11 от 10.02.2009г., Наредба №1 за минималното ниво на техническите и организационни мерки и допустимия вид защита на лични данни отменена от 25.05.2018г. и Наредба за сигурността на комуникационните и информационни системи приета с ПМС №28 от 24.02.2020г.1 обн. ДВ, бр. 18от 28.02.2020

В горепосочените документи липсват указания за работа с лични данни в условия при кризи. Близко по тълкуване основание е посочено в чл. 6, пар. 1,б. „г“ от ОРЗД, относими към жизненоважни интереси на субекта на данните или на друго физическо лице. Хипотези, които налагат обработване на лични данни въз основа жизненоважни интереси, често в практиката съвпадат със ситуации, които предизвикват обществен интерес, който е самостоятелно основание за обработване на данни. Примери за такива гранични ситуации биха могли да бъдат обработване на лични данни за хуманитарни цели, включително за справяне с природни явления или бедствия, причинени от човешка дейност (Тошкова, Д., Фети, Н. с120).

Както и при мерките предвидени в Закона за защита на класифицираната информация аналогично и при защита на личните данни сигурността се постига чрез прилагането на принципите и мерките заложи в различните видове сигурност. Отделните видове сигурност са елемент от цялостната система за защита на класифицираната информация и те се групират съгласно уязвимостта на системата.

Те са разписани в Наредба № 1 за минималното ниво на техническите и организационни мерки и допустимия вид защита на лични данни и се свеждат до физическа, персонална, документална, защита на автоматизирани информационни системи и/или мрежи и криптографска защита. Целта е да се осигури адекватно ниво на защитана личните данни в поддържаните регистри с лични данни от случайно или незаконно унищожаване или от случайна загуба, от неправомерен достъп, изменение или разпространение, както и от други незаконни форми на обработване. Отговорността е изцяло на администратора на лични данни който е длъжен да предприеме необходимите технически и организационни мерки за защита на личните данни.

Физическата защита на личните данни се свежда до изграждането на система от технически и организационни мерки за предотвратяване на нерегламентиран достъп до сгради, помещения и съоръжения в които се обработват лични данни. Основните мерки са представени в чл. 6, ал. 2 от Наредба №1 и се свеждат до:

- определяне на зоните с контролиран достъп;
- определяне на помещенията, в които ще се обработват лични данни;
- определяне на помещенията, в които ще се разполагат елементите на комуникационно-информационните системи за обработване на лични данни;
- определяне на организацията на физическия достъп;
- определяне на режима на посещения;
- определяне на използваните технически средства за физическа защита;

- определяне на екип за реагиране при нарушения.

Техническите мерки са изведени в чл.6, ал.2 и се отнасят до надеждността на средствата за защита на личните данни.

Персоналната защита представлява система от организационни мерки спрямо физическите лица, които обработват лични данни по указание на администратора и се свеждат основно до:

- познаване на нормативната уредба в областта на защитата на личните данни;
- познаване на политиката и ръководствата за защита на личните данни;
- знания за опасностите за личните данни, обработвани от администратора;
- споделяне на критична информация между персонала (например идентификатори, пароли за достъп и т.н.);
- съгласие за поемане на задължение за неразпространение на личните данни;
- обучение;

Документалната защита е система от организационни мерки при обработването на лични данни на хартиен носител. Мерките по защита са определени в ал.2 и се отнасят до:

- определяне на регистрите, които ще се поддържат на хартиен носител;
- определяне на условията за обработване на лични данни;
- регламентиране на достъпа до регистрите;
- контрол на достъпа до регистрите;
- определяне на срокове за съхранение;
- правила за размножаване и разпространение;
- процедури за унищожаване;
- процедури за проверка и контрол на обработването

Защитата на автоматизираните информационни системи и мрежи се осъществява чрез система от технически и организационни мерки с цел недопускане на незаконни форми на обработване на лични данни.

Криптографската защита представлява система от технически и организационни мерки, които се прилагат с цел защита на личните данни от нерегламентиран достъп при предаване, разпространяване или предоставяне. Мерките които са предвидени за защита на личните данни са аналогични на мерките предвидени за защита на класифицираната информация. (Наредба №1 от 30.01.2013г.)

Рисковете свързани със защита на личните данни в нормална обстановка могат да се сведат основно до:

- Неизпълнение на нормативната уредба регламентираща работата с лични данни от страна на изпълнителите относно класифицирането на информация;
- Неволно разгласяване на информация;
- Загуба на секретни документи и изделия;
- Недостатъци в организацията на работа по защита на личните данни.
- Пропуски в обучението и подготовката на служителите за работа с лични данни.
- Несвоевременно вземане на мерки по ограничаване на последствията от нерегламентиран достъп.

При кризисна обстановка се създават допълнителни условия за осъществяване на нерегламентиран достъп до чувствителна информация.

Ако в обичайна обстановка за предотвратяването на изтичането на информация е достатъчно да се осъществяват превантивните мерки заложи в нормативната уредба то при извънредни обстоятелства и кризи е необходимо да се направи анализ и оценка на риска; оценка на уязвимостите; подготовка и обучение на служителите и изготвяне на планове по видовете сигурност.

Управлението на риска е съвременен подход, чието приложение в сферата на сигурността позволява осъществяването на комплексно противодействие на многобройните източници на заплахата и надеждното предотвратяване на негативното им въздействие. В този контекст могат да бъдат разгледани важни проблемни области свързани със защитата на личните данни в условия на кризи.

В условия на криза без значение дали кризисоопределящите фактори са човешка дейност, събития или природни бедствия, опеделящи поведението на системата са недостигът на сили и средства, на време за реакция и на пълна информация. На тази основа може да се направи извода, че в условията на една извънредна обстановка хората без предварителна подготовка са склонни да изпаднат в паника и да реагират неадекватно. В този контекст, като слабости в системата от мерки по горепосочените видове защита на личните данни може да бъде в нивото на подготовка на задължените лица и контрола на изпълнението и нормативна регламентация за координация и взаимодействие при кризисна обстановка.

Изградената система за защита на личните данни в Република България има превантивна роля. Тя гарантира защита от нерегламентиран достъп и недопускане нанасянето на вреди свързани с работата с лични данни, посредством ясно формулирани и нормативно определени правила, способности и процедури при създаването, съхраняването и предоставянето на достъп до нея.

Българският опит и практически действия по защита на личните данни в условията на кризи е свързан със здравната криза предизвикана от Ковид 19 и миграционната вълна от 2013г. По отношение на т.нар. бежанска криза и при съобразяване с правната рамка; Закон за убежището и бежанците; Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията и съответните планове предвидени за реагиране при миграционен натиск Комисията за защита на личните данни е оказала съдействие при защита на личните данни на чужденци търсещи закрила.

Опитът и добрите практики могат да се обобщят в следните направления:

- Регистрация;
- Обработка на жалби и сигнали;
- Инспекции;
- Обучение.

Опитът и добрите практики при регистрация могат да се обобщят в следните направления:

- Анализ на типовете лични данни на чужденците, които се обработват в различните фази на производствата и от различните институции;
- Наличието на съгласие за обработка на личните данни;
- Даването на съгласие за предаване на данните между институциите в различните фази на производствата
- Коректно дефиниране на видовете регистри и типовете лични данни

Оказана е помощ при подготовката на необходимите документи за защита на личните данни която се изразява в:

- Анализ на въздействието;
- Инструкция за необходимите организационни и технически мерки за защита на личните данни;

Ръководства в зависимост от ролите и отговорностите.(Целков, В., Средков, Г. с. 238)

По отношение на защита на личните данни в условията на криза са издадени указания свързани със събирането, обработването и съхранението на лични данни при изпълнението на дейностите по проект BG05M2OP001-5.001-0001 „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“ се осъществява при спазване на изискванията на Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива

95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните /ОРЗД), Закона за защита на личните данни (ЗЗЛД) и приложимото законодателство. (<https://ruo-sofia-grad.com/>)

При постъпване на искане от субекти на данни за упражняване на права, свързани със защитата на личните данни, (чл. 12-22 от ОРЗД), както и в случай на нарушения в сигурността на данните при изпълнението на дейностите по проект BG05M2OP001-5.001-0001 „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, съответният администратор на лични данни незабавно информира ЕОУП.(Указания за изпълнение на проект „Равен достъп до училищно образование в условията при кризи)

На основата на анализа на нормативната уредба регламентираща защитата на личните данни се налагат няколко основни извода, които трябва да бъдат взети под внимание при планирането на действия в условията на кризисна обстановка.

Основната цел е защита на класифицираната информация от нерегламентиран достъп, поради което няма значение дали кризата е в резултат на човешка дейност или е резултат на настъпили природни явления.

С цел оптимизиране на установената система за защита на личните данни и привеждането и в състояние, което в максимална степен да гарантира опазването на държавните интереси в условия на кризи, е необходимо да бъдат актуализирани нормативно установените правила на отделните видове сигурност в съответствие с идентифицираните проблемни области и най-вече координацията и взаимодействието със структурите отговорни за реагиране при кризи от различен характер.

В обобщение може да се каже, че мерките за сигурността на личните данни в условия на кризи следва да са насочени към:

- допълване на нормативната уредба и по-конкретно регламентиране дейностите на длъжностните лица работещи с лични данни в условия на кризи;
- идентифициране, анализ, оценка и прогнозиране на източниците на заплахата за личните данни;
- засилване на текущия контрол върху дейността на администраторите на лични данни получаващи, обработващи и съхраняващи информация;
- провеждане на специално обучение на лицата по защита на личните данни за действия в условия на кризи, чрез разиграване на различни кризисни сценарии за управление при кризи;
- стриктен контрол за изпълнение изискванията на системата от организационни и технически мерки в областта на защита на личните данни.

В заключение следва да се отбележи, че е необходимо е да се отчита технологичното развитие и процесите на глобализация които доведоха до разрастване на обмена и събирането на лични данни. Достъпът до услуги способства физическите лица все по-често да оставят лична информация, която е публично достъпна. Тези промени изискват силна и по-съгласувана рамка за защита на данните в Съюза, подкрепена от силно правоприлагане, като се има предвид значението на изграждането на доверие, което да позволи на цифровата икономика да се развива на вътрешния пазар. Физическите лица следва да имат контрол върху собствените си лични данни.

Правната и практическата сигурност за физическите лица, икономическите оператори и публичните органи следва да бъдат засилени. (Регламент (ЕС) 2016/679 на ЕП и на Съвета от 27 април 2016 година)

ЛИТЕРАТУРА:

1. Йолов Г. "Личността в критическа ситуация".С.,ВИ-1973г.
2. Маринов, Р. "Кризисен мениджмънт".С.,НБУ,1999г.
3. Тошкова, Д., Фети, Н. Защита на личните данни С. 2019 ИК „Труд и право“
4. .Тофлър,А.и Хайди. "Новата цивилизация"С.,2000г. IS
5. www.aip-bg.org/documents/secr_mot.htm Мотиви към проекта на Закон за защита на личните данни №154-01-23 от 19.07.2001 г.
6. Целков, В., Средков, Г. Юридически сборник 2019, НК "Проблеми на миграцията"
7. Шибутани,Т. "Социальная психология".Москва,1962г.
8. Наредба №1 от 30.01.2013г. за минималното ниво на технически и организационни мерки и допустимия вид защита на личните данни, отм. От 25.05.2018
9. Регламент (ЕС) 2016/679 на ЕП и на Съвета от 27 април 2016 година
10. <https://ruo-sofia-grad.com/> Указания за изпълнение на дейностите по проект BG05M2OP001-5.001-0001 „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, 29.04.2021г.
11. <https://www.cpdf.bg> Всеобщата декларация за правата на човека